

ВИЯВЛЕННЯ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ШАХРАЙСТВА ЯК НЕДООЦІНЕНЕ ЗАВДАННЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ

DETECTION AND PREVENTION OF FRAUD AS AN UNOFFITED INTERNAL AUDIT ASSIGNMENT

УДК 338.58:65.014

Павленко Т.С.

студентка

Національний університет харчових технологій

Михайленко О.В.

к.е.н., доцент кафедри обліку та аудиту
Національний університет харчових технологій

У статті розглянуто важливість ролі системи внутрішнього аудиту як дієвого та найбільш доступного інструменту для виявлення та попередження шахрайства. Вітчизняний внутрішній аудит розвивається повільно та не має чіткої законодавчої бази регулювання, що є негативним сигналом для потенційних інвесторів.

Ключові слова: шахрайство, трикутник шахрайства, система внутрішнього аудиту, система внутрішнього контролю, міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту.

В статье рассмотрена важность роли системы внутреннего аудита как действенного и наиболее доступного инструмента для выявления и предупреждения мошенничества. Отечественный внутренний аудит развивается медленно и не имеет четкой законодательной базы регулирования, что

является негативным сигналом для потенциальных инвесторов.

Ключевые слова: мошенничество, треугольник мошенничества, система внутреннего аудита, система внутреннего контроля, международные стандарты профессиональной практики внутреннего аудита.

The article considers the importance of the role of the internal audit system as an effective and most accessible tool for detecting and preventing fraud. Domestic internal audit is developing slowly and does not have a clear regulatory framework for regulation, as a consequence is a negative signal for potential investors.

Key words: fraud, triangle of fraud, internal audit system, internal control system, International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing.

Постановка проблеми. Шахрайство є бізнес-ризиком, з яким керівникам доводиться мати справу протягом тривалого часу, та одним із найголовніших факторів, які роблять нашу країну інвестиційно не привабливою. Численні заголовки в пресі висвітлюють корпоративні скандали і проступки і демонструють необхідність організації управління для поліпшення нагляду. Україна як одна з найбільш корумпованих країн світу має проблему шахрайства на мікро- та макрорівнях. Питання мінімізації ризику шахрайства в рамках організації актуальне на різних рівнях господарювання та є одним із головних пунктів для занепокоєння директорів, менеджерів, власників бізнесу, внутрішніх аудиторів, керівників уряду, законодавців, регулюючих органів і багатьох інших зацікавлених сторін. Шахрайство негативно позначається на фінансовій репутації, має психологічні та соціальні наслідки. За даними різних досліджень, грошові втрати від шахрайства є суттєвими. Проте повна вартість шахрайства неоцінена з погляду часу, продуктивності та репутації, включаючи взаємини з клієнтами. Залежно від тяжкості втрати організації можуть завдати непоправної шкоди фінансові наслідки шахрайської діяльності, тому важливо для організацій мати сильний внутрішній контроль, який включає в себе розуміння, профілактику та виявлення шахрайств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню важливості внутрішньої системи аудиту в попередженні та виявленні шахрайства присвячені праці таких учених, як Д. Світенко, О. Сметанко, У. Альбрехт.

Постановка завдання. Об'єктом дослідження виступає система внутрішнього аудиту

підприємств для попередження та мінімізації шахрайства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найскладніше у виявленні шахрайства те, що шахрайство, як айсберг, – видно лише маленьку його частину, а 95% сховано під водою. Негативні наслідки шахрайства можуть бути дійсно непередбачувані і не співставними з попередньою оцінкою.

Під час проведення внутрішнього аудиту кожен внутрішній аудитор виконує роль «лоцмана – ідентифікатора айсбергів». Якщо хтось ще не переконаний, що шахрайства дійсно є айсбергами сучасного бізнес-середовища, варто звернути увагу на дані Міжнародної асоціації сертифікованих фахівців із розслідування шахрайств. Згідно з даними останнього звіту Асоціації, оціночна вартість витрат організацій по всьому світу через шахрайства становить близько 6,3 млрд. доларів США на рік, що становить близько 5% їх виручки. А у 23% випадків витрати від шахрайства становлять більше 1 млн. доларів США.

Згідно з експертною думкою Л. Бартосіка, CFE, CISA, CICA – Старшого аудитора відділу боротьби із шахрайством у Grant Thornton Дубаї, «не існує єдиного універсального підходу до управління ризиком шахрайства в організації. Природа шахрайства як явища динамічна по своїй суті, тому тільки про активний підхід до боротьби із шахрайством може принести корисний для організації результат».

Знаючи, наскільки істотною проблемою для сучасної економіки є шахрайство в організаціях, варто ознайомитися із цією проблемою більш детально, щоб зрозуміти, якими є найбільш популярні типи шахрайств та які показники можуть

вказати на потенційне існування шахрайства в організації.

Згідно зі звітом Асоціації сертифікованих фахівців з розслідування шахрайства, у 2016 р. найбільше шкоди було заподіяно через такі типи шахрайства, як фальсифікація фінансової звітності, корупція та крадіжка активів. Ці три типи шахрайства принесли організаціям по всьому світу в 2016 р. загальні збитки на суму 1,3 млрд. доларів США. Більш детальні дані доступні на рис. 1 [2].

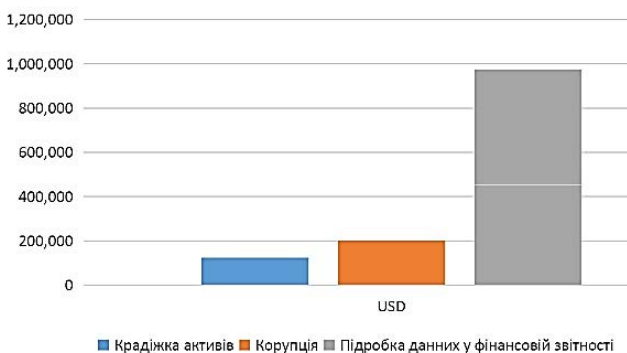

Рис. 1. Медіана фінансових збитків за типами шахрайства

Ефективна управлінська програма та система внутрішнього контролю містять таке:

- принципи та етика компанії – ставлення та реакція найвищого керівництва;
- усвідомлення – розуміння психології шахраїв, причин та характеристики шахрайств;
- оцінка ймовірності – оцінки ризику різних видів шахрайства;
- поточний аудит – робота внутрішньої системи аудиту, яка розглядає можливість шахрайства в кожній ревізії і виконує перелік визначених процедур;
- попередження і виявлення – зусилля, покладені на зменшення можливостей шахрайства та усвідомлення осіб не здійснювати неправомірні дії через ймовірність їх виявлення і серйозного покарання.

Шахрайство може бути вчинене працівником на різних ланках управління в підприємстві, а також поза ним. Є три найрозповсюдженіші характеристики, які є причиною для здійснення більшості афер: постійний тиск зовнішніх обставин; можливість; здатність виправдати свій учинок.

Ці три елементи утворюють трикутник шахрайства та присутні в кожному його випадку. Насправді і тиск, і можливість можуть бути лише уявними. Сторонній спостерігач може поглянути на даний акт шахрайства і сказати: «У тебе не було такої вже потреби так учиняти, і тобі слід було б знати, що тебе напевно викриють». Однак те, що думає сторонній спостерігач або хто-небудь ще, не має ніякого значення. Якщо людина відчуває тиск зовнішніх обставин, має можливість і може

виправдати свій учинок перед самим собою, то вона, швидше за все, піде на шахрайство.

Рис. 2. Трикутник шахрайства

Здебільшого шахрайство подібно до вибуху. Для виникнення пожежі також необхідні три елементи: кисень, горюча речовина та відповідна температура. За з'єднання цих трьох елементів ми й отримуємо пожежу [4].

Як відомо, саме внутрішній аудит є якнайкращим ресурсом у попередженні шахрайств та їх виявленні. Інститут внутрішніх аудиторів розробив Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту, які спрямовані на боротьбу із шахрайством (табл. 1) [1].

Таблиця 1
Відображення міжнародних стандартів внутрішнього аудиту

Стандарт	Характеристика
Стандарт 1200 – Професійна компетентність та належна ретельність	1210.A2 – Внутрішні аудитори повинні мати достатні знання для того, щоб оцінити ризик шахрайства та спосіб управління таким ризиком в організації, але не передбачається, що внутрішній аудитор повинен володіти такою ж компетенцією, що й особа, основним обов'язком якої є виявлення та розслідування фактів шахрайства.
Стандарт 2120 – Управління ризиками	2120.A2 – Функція внутрішнього аудиту повинна оцінити можливість виникнення шахрайства та способи управління ризиками шахрайства.
Стандарт 2210 – Цілі завдання	2210.A2 – Внутрішні аудитори повинні розглядати ймовірність значних помилок, шахрайства, невідповідності або інших ризиків під час розроблення цілей завдання.

Стандарти внутрішнього аудиту вимагають включати в поточні звіти для старшого керівництва і ради директорів дані, що стосуються значних ризиків і проблем щодо контролю, включаючи ризик шахрайства.

Хоча керівництво і рада директорів несуть безпосередню відповідальність за стримування шах-

райств, ефективна політика внутрішнього аудиту дуже доречна у виявленні та запобіганні правопорушенням. Внутрішні аудитори роблять оцінку ризиків підприємства на основі планів і тестів аудиту і повинні бути завжди наготові реагувати на ознаки, які вказують на доступність та можливість правопорушень. Зовнішня служба аудиту зосереджена на виявленні спотворень у фінансовій звітності, які є істотними, внутрішня ж служба часто знаходиться в кращому становищі, щоб виявити ознаки, які супутні порушенням, оскільки вони зазвичай мають постійну присутність на підприємстві, що надає їм можливість детальніше зрозуміти систему управління. Також внутрішня служба може бути корисною в попередженні порушень та махінацій шляхом аналізу доцільності та ефективності внутрішнього контролю. Зокрема, служба може розробляти рекомендації для керівництва щодо запобігання шахрайству, знаючи сильні і слабкі сторони підприємства.

Підсумовуючи все вищезазначене та викладаючи своє розуміння місця контролю в управлінні діяльністю підприємства та особливостей його функціонування, представимо положення внутрішнього аудиту (табл. 2).

Останнім часом внутрішній аудит зазнав певних змін: доповнився від забезпечення збереження активів підприємства і виявлення помилок та шахрайства до застосування контрольних процедур і підтримки керівництва у прийнятті виважених управлінських рішень, ґрунтованих на оцінці ризиків.

Вітчизняний внутрішній аудит розвивається повільно. І першою перепоною цьому є відсутність чіткого нормативно-правового підґрунтя його впровадження. Нині функція внутрішнього аудиту в Україні є обов'язковою для обмеженого кола підприємств й організацій:

- акціонерних товариств, які націлені в короткостроковій або середньостроковій перспективі

розмістити власні цінні папери на міжнародних ринках капіталу;

- підприємств, у яких упроваджена система менеджменту якості чи інші споріднені системи менеджменту;
- комерційних банків;
- центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів та бюджетних установ, які належать до сфери управління центральними органами виконавчої влади.

Для розвитку внутрішнього аудиту в Україні прийнято Принципи корпоративного управління, та зважаючи на рекомендаційний характер цього документу, далеко не всі вітчизняні товариства дотримуються зазначених принципів. Як зазначають Д. Світенко [3] та О. Сметанко [5], функціонування сучасного внутрішнього аудитора може послугувати позитивним сигналом для потенційних інвесторів та кредиторів через збільшення їхньої впевненості в раціональному використанні ресурсів, збереженості активів, попередженні шахрайства, оптимізації ризиків і відповідності організації діяльності підприємства кращим практикам корпоративного управління

Отже, наявність цієї служби в корпоративній структурі забезпечить підвищення інвестиційної привабливості і конкурентоспроможності, стимулювання подальшого розвитку підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, на сучасному етапі функція внутрішнього аудиту має ґрунтуватися на чіткому розумінні ключових бізнес-ризиків та їх «перетворенні» у внутрішні резерви і позитивні результати. Підвищення уваги внутрішнього аудиту до ідентифікаторів шахрайства та відповідна комунікація з менеджментом призводять до покращення інформованості організації щодо важливості управління ризиком шахрайства як серед управлінців, так і серед працівників середньої та нижчої ланок.

Таблиця 2

Положення внутрішнього аудиту

Положення	Визначення
Суть внутрішнього аудиту	Забезпечення збереження активів підприємства і виявлення помилок та шахрайства. Застосування контрольних процедур і підтримки керівництва у прийнятті виважених управлінських рішень, ґрунтованих на оцінці ризиків
Мета внутрішнього аудиту	Забезпечення досягнення підприємством основної мети управління та зниження ймовірних ризиків на засадах інформаційного забезпечення
Завдання внутрішнього аудиту	Забезпечення виконання стратегії підприємства Раціональне використання ресурсів підприємства Запобігання та попередження шахрайства Своєчасне виявлення та мінімізація ризиків в управлінні діяльністю підприємства
Суб'єкти внутрішнього аудиту	Власник підприємства, керівники структурних підрозділів, лінійні підрозділи, центри відповідальності
Об'єкти внутрішнього аудиту	Ресурси підприємства (матеріальні, фінансові, трудові, технологічні, інформаційні), господарський процес (фінансування діяльності, постачання, виробництво, збут) та результати процесу (обсяг випущеної продукції, прибуток, рентабельність, ділова активність)
Методичний апарат	Способи і прийоми фактичного і документального контролю, методи бухгалтерського обліку, методики внутрішнього контролю

При цьому важливою є освітня роль внутрішнього аудиту, що має сприяти покращенню наявної системи внутрішнього контролю. Як результат вище зазначеного, можна також сподіватися на підвищення прозорості в організаціях, результатом чого є покращення довіри до організації серед акціонерів, контрагентів та всіх зацікавлених сторін.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://na.theiia.org/standards-guidance/Public%20Documents/IPPF%202013%20Ukrainian.pdf>
2. Шахрайство як один із найбільших ризиків, або Як не прогавити головну проблему під час проведення внутрішнього аудиту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iaa.org.ua/wp-content/uploads/2017/04/Fraud-as-one-of-biggest-rist.pdf>
3. Свитенко Д. Внутренний аудит. Зачем? / Д. Свитенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://quality.eup.ru/SERTIFIC/audit-need.htm>
4. Альбрехт У. Шахрайство. Промінь світла на темні сторони бізнесу / У. Альбрехт, Дж. Венц, Т. Вільямс. – СПб., 2005. – С. 36.

5. Сметанко О.В. Внутрішній аудит основних засобів в акціонерних товариствах України / О.В. Сметанко // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – 2011. – С. 155-160.

REFERENCES:

1. Mizhnarodni standarty profesiinoi praktyky vnutrishnoho audytu [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://na.theiia.org/standards-guidance/Public%20Documents/IPPF%202013%20Ukrainian.pdf>
2. Shakhraistvo, yak odyin z naibilshykh ryz-ykiv, abo yak ne progavyty holovnu problemu pid chas provedennia vnutrishnoho audytu [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.iaa.org.ua/wp-content/uploads/2017/04/Fraud-as-one-of-biggest-rist.pdf>
3. Svitenko D. Vnutrenniy audit. Zachem? / Denis Svitenko [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://quality.eup.ru/SERTIFIC/audit-need.htm>
4. Albrekht U. Shakhraistvo. Promin svitla na temni storony biznesu / Albrekht U., Vents Dzh., Viliams T. // SPb., – 2005 – S. 36.
5. Smetanko O. V. Vnutrishnii auyt osnovnykh zasobiv v aktsionernykh tovarystvakh Ukrainy / O. V. Smetanko // Visnyk ZhDTU. – Ekonomichni nauky. – 2011 – S. 155-160.

Pavlenko T.S.

Student,

National University of Food Technologies

Mykhailenko O.V.

Candidate of Economic Sciences,

Senior Lecturer at Department of Accounting and Audit,

National University of Food Technologies

DETECTION AND PREVENTION OF FRAUD AS AN UNDERVALUED INTERNAL AUDIT ASSIGNMENT

Fraud is a business risk that executives, especially chief audit executives (CAEs), have had to deal with for a long time. Numerous headlines have highlighted corporate scandals and wrongdoing that demonstrate the need for organizations and governments to improve governance and oversight. How to address fraud risk within an organization effectively and efficiently is a major topic of concern for boards of directors, management, business owners, internal auditors, government leaders, legislators, regulators, and many other stakeholders. And in many cases, new laws and regulations from around the world have forced organizations to take a fresh look at this longstanding problem. Fraud negatively impacts organizations in many ways including financial, reputation, psychological, and social implications. According to various surveys, monetary losses from fraud are significant. However, the full cost of fraud is immeasurable in terms of time, productivity, and reputation including customer relationships. Depending on the severity of the loss, organizations can be irreparably harmed due to the financial impact of fraud activity. Therefore, it is important for organizations to have a strong fraud program that includes awareness, prevention, and detection subprograms, as well as a fraud risk assessment process to identify fraud risks within the organization. According to a report from the Association of Certified Fraud Investigative Experts, in 2016, the greatest damage was caused by the following types of fraud, such as: falsification of financial reporting, corruption, and theft of assets. These three types of fraud have brought organizations around the world in 2016 total losses of \$ 1.3 billion.

An effective fraud management program includes the following: company ethics policy, fraud awareness, fraud risk assessment, ongoing reviews, prevention and detection, investigation.

The domestic internal audit is developing slowly but it is necessary as it can provide increased competitiveness, investment attractiveness, and stimulation of further development of the enterprise.